

การเรียนรู้เฉพาะทางเพื่อการพัฒนาชาวนามืออาชีพผ่านกระบวนการโรงเรียนข้าวและชาวนา SPECIFIC LEARNING OF PROFESSIONAL RICE FARMERS DEVELOPMENT THROUGH SCHOOL OF RICE AND FARMERS PROCEDURES

โอวาท ยิ่งลาภ
Owat Yinglap
นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
กองประสานงานโครงการพระราชดำริ กรมการข้าว
owaty4@gmail.com

บทคัดย่อ

การเรียนรู้เฉพาะทางเป็นการเรียนรู้ที่จัดการเรียนรู้เฉพาะเจาะจงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ได้ถ่องแท้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยกระบวนการของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว ได้จัดการเรียนรู้เฉพาะทางด้านข้าวผ่านหลักสูตรการฝึกอบรม และกิจกรรมต่าง ๆ และพัฒนาเกษตรกรชาวนาให้เป็นชาวนามืออาชีพ นำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพทำนา และพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

คำสำคัญ: การเรียนรู้เฉพาะทาง ชาวนามืออาชีพ โรงเรียนข้าวและชาวนา การฝึกอบรม การถ่ายทอดความรู้

Abstract

Specific learning can be defined as a particular matter learning facilitation aimed to enhance the learner to truly understand and apply it. The Rice and Farmer school, Rice Department facilitates rice learning process through a training program and various activities. The aims to develop rice farmers to be professional ones and able to solve problems in rice production and elevate their livelihoods.

Keywords: Specific learning; professional farmer; School of Rice and Farmers; training, transfer of learning

บทนำ

การศึกษาของไทยในยุคปัจจุบันพัฒนาสู่ความทันสมัย (Modernization) ตลอดจนยุคของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (Globalization) การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นความสามารถในการแข่งขันหาผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล และเป็นระบบที่มุ่งเน้นสร้างสนองตอบความต้องการในการบริโภค (Created demand) เพื่อสนองตอบความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (National Competiveness) โดยเน้นสร้างความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจกับประชาคมโลกด้วยการพัฒนาและเปิดเสรีทางการศึกษา ทำให้ทัศนคติส่วนใหญ่ในสังคม และระบบการศึกษาตอบสนองต่อการหาผลประโยชน์สร้างความมั่งคั่งในชีวิตที่เน้นเรื่องรายได้มาซึ่งเงินตราเป็นสำคัญ ให้ความสนใจน้อยกับการเรียนรู้เพื่อสร้างความยั่งยืน และมั่นคงในชีวิต แม้แต่ระบบการศึกษาในระบบเองมุ่งเน้นเป็นธุรกิจการศึกษา การแข่งขันเพื่อการแสวงหาเงินตรามากกว่าการเน้นให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มได้เข้าถึงระบบการศึกษา [1]

การเปลี่ยนแปลงในมิติปัจจุบันเพื่อให้ประเทศและคนรุ่นใหม่สามารถแข่งขันและก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของพลวัตโลก จนลืมหืมองข้ามไปว่ายังมีสังคมรากฐานของประเทศอีกกลุ่มใหญ่ที่เรียกว่าเกษตรกรผู้มีอาชีพทำนา หรือที่เรียกว่าชาวนา ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ซึ่งมีประมาณ 3.7 ล้านครัวเรือน หรือประมาณ 15 – 20 ล้านคน จากผลสำรวจพบว่าชาวนากว่าร้อยละ 80 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีอายุเฉลี่ย 56 ปี และร้อยละ 42 มีฐานะความเป็นอยู่ยากจนอยู่ต่ำกว่าเส้นค่าเฉลี่ยความยากจน [2] สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น อาชีพที่ประสบปัญหาหนักที่สุดคือชาวนา ที่ผลิตข้าวเป็นสินค้าหลักของประเทศที่สร้างรายได้ปละหลายแสนล้านบาทนั้น ปัญหาประการหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือระดับการศึกษาของชาวนาที่ต่ำได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและการจัดการตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

ปัจจุบันได้ ดังจะเห็นว่าในระดับนโยบายของทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศจะมุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มอาชีพชาวนา ในทุกยุคทุกสมัยจวบจนถึงปัจจุบันยังไม่มียุทธศาสตร์หรือมาตรการใดที่จะช่วยเหลือชาวนาได้อย่างยั่งยืน เป็นเพียงมาตรการที่ช่วยเหลือชั่วคราวและการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน จนถูกมองว่าชาวนาเป็นภาระของสังคมและเป็นปัญหาระดับชาติ มุมมองของผู้เขียนเห็นว่า ไม่ว่าจะมีความช่วยเหลือชาวนาเพียงใดก็ตามจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน และยังมองไม่เห็นปลายทางว่าปัญหานี้จะอยู่กับสังคมไทยไปอีกนานเท่าใด ขณะที่โลกปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปทุกวินาที การช่วยเหลือที่ปลายเหตุจะอีกกี่รัฐบาลถึงจะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนาไทยเราได้ การทุ่มงบประมาณมหาศาลเพียงใดก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้ทั่วถึง หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงแล้วในระดับการศึกษาที่ต่ำสะท้อนออกมาเป็นผลว่าการประกอบอาชีพที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ การทำนาถือเป็นอาชีพเกษตรกรรมของคนไทยเรามาช้านาน หลายคนคงมองว่าการทำนาเป็นเรื่องที่ง่ายปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล หากแต่ความเป็นจริงนั้นการเกษตรเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ มีปัจจัยหลายเรื่องกระทบต่อการผลิตและคุณภาพตลอดจนต้นทุนต่างๆ มีต้นทุนที่สูงขึ้นทุกวัน ความรู้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งยวดกับทุกอาชีพไม่ว่าจะอาชีพการทำการ การจัดการด้านการตลาดในอดีตที่ประชากรยังไม่มาก การแข่งขันยังไม่สูง อาจจะยังไม่พบปัญหามากนัก เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไปการพัฒนาในด้านต่างๆเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทั่วโลกติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจการค้า ผู้ที่มีความรู้และมีเทคโนโลยีที่ดีกว่าย่อมได้เปรียบในโลกยุคการค้าที่เป็นเสรี

ภาคการเกษตรโดยเฉพาะชาวนา มีโอกาสน้อยที่จะได้เข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ แม้ในระดับนโยบายปัจจุบันได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ระบุไว้ในมาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก(1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง [3] แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ตระหนักและให้ความสำคัญเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อให้ทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาอันจะเป็นรากฐานของการประกอบอาชีพให้สามารถแข่งขันในยุคปัจจุบันได้ หากแต่การศึกษาในระบบ ปัจจุบันได้เน้นในเชิงธุรกิจจนถูกมองว่าใช้การศึกษาเป็นสินค้าเพื่อสร้างเงินตราให้กับสถาบันและประเทศอีกด้วย โดยนัยดังกล่าวระบบการศึกษาจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของรัฐบาลมากกว่าเป็นบริการของรัฐเพื่อตอบสนองความต้องการผู้เรียนที่คนที่มีโอกาสมากกว่าได้เข้าถึงการศึกษา จนลืมนองภาคการเกษตร มีจำนวนของชาวนากว่า 15 ล้านคนยังไม่สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่จะสามารถนำไปประกอบและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของตนเองได้ ทั้งที่จริงภูมิสังคมของไทยเรานั้นเป็นประเทศเกษตรกรรม ช้ำร้ายไปกว่านั้นการศึกษาเป็นกลไกในยุคการแข่งขันที่ทำให้เกิดความได้เปรียบและมีช่องว่างขององค์ความรู้ ระหว่างคนในภาคเกษตรกรรมผู้ผลิต และภาคอุตสาหกรรม

การสร้างแหล่งเรียนรู้เฉพาะทางด้านการพัฒนาชาวนาในรูปแบบของโรงเรียนข้าวและชาวนา คือการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องที่เปิดโอกาสให้ชาวนาได้เข้าถึงองค์ความรู้ สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความเป็นมืออาชีพได้เรียนรู้หลักวิชาการที่ถูกต้องทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวตลอดห่วงโซ่การผลิต กรมการข้าวกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดตั้งโรงเรียนข้าวและชาวนาขึ้น บริเวณเกษตรกลางบางเขน ภายใต้ปรัชญา “เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านข้าวครบวงจร ทันสมัย ใจกลางกรุง ” [4] จึงเป็นแนวคิดที่จะสร้างรูปแบบการศึกษาเฉพาะทางด้านข้าวและชาวนา สร้างแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับเกษตรกร ชาวนา บุคคลทั่วไป นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา เด็กเล็ก แม้จะยังไม่ได้กระจายไปอย่างทั่วถึงแต่เป็นจุดเริ่มต้นที่คาดว่าจะสามารถเป็นต้นแบบในการสร้างแหล่งเรียนรู้เฉพาะทางด้านข้าวแก่เกษตรกรชาวนารุ่นใหม่ให้เป็นชาวนามีอาชีพ ตลอดจนการปลูกฝังค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีแก่เยาวชนรุ่นใหม่ นำไปสู่การพัฒนาชาวนาไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วิกฤติข้าวและชาวนาไทย:ทางออกด้วยการพัฒนาการเรียนรู้เฉพาะทางรูปแบบโรงเรียนข้าวและชาวนา

ภาคเกษตรกรรมของไทยประสบกับวิกฤติสะสมมากกว่า 40 ปี ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากทิศทางการพัฒนาประเทศดังกล่าวมาข้างต้น วิกฤติที่ประสบมีหลายด้านเป็นต้นว่าวิกฤติจากหนี้สิน จากราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ จากการทำลายสภาพแวดล้อมในการผลิตอันเนื่องมาจากการดันรนต่อสู้กับภาวะความยากจน ตลอดจนวิกฤติจากปัญหาคุณภาพดินที่ถูกทำลายความอุดมสมบูรณ์ลงไปเป็นอย่างมาก ภาพการณ์ที่นำมาสู่วิกฤติของภาคเกษตรกรรมนั้น สาเหตุมีความซับซ้อนพลวัตร และเป็นวงจร แต่อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่สำคัญมาจากกระบวนคิด ระบบคุณค่าของการมุ่งเน้นการเติบโตของการส่งออกสินค้าเกษตร การส่งเสริมเกษตรกรเชิงเดี่ยว การขาดกระบวนการนโยบายที่มีฐานทางสังคมและองค์ความรู้ที่มีความสอดคล้องกับบริบท และขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเจ้าของปัญหาในการร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะทางการเกษตร ทำให้กระบวนการพัฒนาภาคเกษตรอยู่ในการควบคุมและกำหนดของพ่อค้าคนกลาง หรือบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ภายใต้ระบบการเกษตรพันธะสัญญา (contract farming) ซึ่งมีกระบวนการในการผลิตครบวงจรที่มักเอารัดเอาเปรียบและมีอำนาจผูกขาดเบ็ดเสร็จ นอกจากนั้นนโยบายของรัฐหลายด้านยังเปิด

โอกาสให้กับบริษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจมหาศาล ส่งผลต่อการทำลายเกษตรกรรายย่อยซึ่งในระยะยาวจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาชีพของเกษตรกรและความมั่นคงทางอาหารของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนของระบบการศึกษาซึ่งโดยความน่าจะเป็นนั้น น่าจะเป็นบทบาทสำคัญในการสร้างความสำนึก (social awareness) ต่อสังคมไทยในวงกว้างเพื่อช่วยป้องกันหรือแก้ไขปัญหาวิกฤตในภาคเกษตรกรรมข้างต้น แต่กลับปรากฏว่าระบบการศึกษาไทยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระบบไม่สามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเกษตรกรได้ หลักสูตรด้านการเกษตรที่มีอยู่ในปัจจุบันมักขาดความสอดคล้องกับบริบทไทย [5] คนที่จบการศึกษาด้านการเกษตร ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่แล้วไปประกอบอาชีพอื่นด้วยเหตุจูงใจที่ไม่เพียงพอในระบบใหญ่ หรืออาจด้วยเหตุผลความรู้ที่ได้ในระบบการศึกษายังไม่เพียงพอที่จะสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ [2] ดังนั้นในภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชาวนาจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะจัดหารูปแบบให้ชาวนาได้เข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เหมาะสมโดยเฉพาะการจัดการศึกษาเฉพาะทางด้านข้าวและชาวนาในกระบวนการของโรงเรียนข้าวและชาวนา

โรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว

การเปลี่ยนแปลงของสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของโลก อิทธิพลของระบบทุนนิยม ทำให้แบบแผนของการผลิตข้าวของชาวนาไทยเปลี่ยนแปลงไป ระบบการทำนาพื้นบ้านดั้งเดิมเปลี่ยนไปสู่การทำนาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในปริมาณที่มาก ชาวนาพึ่งพาปัจจัยภายนอกและตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถต่อรองได้ ก่อให้เกิดปัญหาสะสมหลายด้านต่อเนื่องมายาวนาน ทั้งปัญหาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนสูง ปัญหาหนี้สิน ผลกระทบของการใช้สารเคมีต่อสุขภาพ ส่งผลเชิงลบต่อเนื่องต่อสุขภาพของชาวนา ครอบครัว และชุมชน [2]

ระดับนโยบายพยายามจะแก้ไขปัญหาโดยเร่งการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่ชาวนาอย่างรวดเร็วในลักษณะสำเร็จรูปที่เป็นแบบแผนเดียวกัน ขาดการให้ความรู้ความเข้าใจที่ตรงกับความต้องการของชาวนาจึงไม่สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการทำนาในพื้นที่ของตนเองได้ เกิดผลกระทบต่อเนื่องเชื่อมโยงสู่ปัญหาต่างๆของชาวนา จนทำให้ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยแนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับคือการสร้างการศึกษาทางเลือกเฉพาะทางให้แก่ชาวนา โดยการให้ชาวนาได้เข้ามาเรียนรู้ และการสร้างสถานที่สำหรับการจัดการเรียนรู้เฉพาะทางด้านข้าวในโรงเรียนข้าวและชาวนา [1]

การจัดการเรียนรู้เฉพาะทาง

การจัดการเรียนรู้เฉพาะทาง เป็นประเภทการจัดการศึกษาที่มีลักษณะพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และทักษะวิชาชีพเฉพาะทางตามความต้องการของหน่วยงานหรือองค์กรที่ต้องการใช้งาน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพเฉพาะนั้น ๆ ซึ่งหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่จัดการศึกษามีความพร้อมอยู่แล้ว ในประเทศไทยมีหน่วยงานที่จัดการศึกษาเป็นการเฉพาะมาเป็นเวลานานและเป็นที่ยอมรับในบทบาทและศักยภาพด้านการผลิตบุคลากรเฉพาะทางของหน่วยงานมาตลอด [10] และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาของประเทศไทยได้ระบุเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเฉพาะทางไว้ในมาตรา 21 ว่า “ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ ” [3] จึงถือได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว เป็นการจัดการเรียนรู้เฉพาะทางอีกแห่งหนึ่งที่จะเป็นทางเลือกให้กับชาวนา หรือผู้ที่ต้องการทำนาอย่างมืออาชีพ

โรงเรียนข้าวและชาวนา จัดตั้งขึ้นเป็นหน่วยงานภายในกรมการข้าว เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2556 [6] บริเวณกรมการข้าว ภายในบริเวณเกษตรกลางบางเขน บนพื้นที่ประมาณ 20 ไร่เศษ จัดกระบวนการเรียนรู้เป็นสถานี่เรียนรู้ทั้งภายในอาคารและจัดทำแปลงสาธิตเพื่อเรียนรู้ และมีหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นปัญหาการทำนาข้าวที่ประสบปัญหาอยู่ การเรียนรู้ในเรื่องของข้าว ในระดับเบื้องต้น จนถึงระดับมืออาชีพ การฝึกอบรมการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าข้าว ในโรงเรียนข้าวและชาวนาจะมีทั้งการเรียนการสอนในภาคทฤษฎีจากนักวิชาการของกรมการข้าว แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ระหว่างกันของชาวนา และการฝึกทดลองปฏิบัติจริงในแปลงนา



รูปที่ 1 ภาพกิจกรรม โรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว

วัตถุประสงค์ โรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว

วัตถุประสงค์สำคัญของโรงเรียนข้าวและชาวนา เพื่อจัดการด้านการฝึกอบรมด้านข้าว การเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านข้าวในทุกมิติ ตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว การถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านข้าว การจัดทำสถานีเรียนรู้และแปลงสาธิตด้านข้าวเพื่อเรียนรู้ และการพัฒนาบุคลากรด้านข้าว และผู้ที่สนใจด้านข้าว รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านข้าว ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เกษตรกรผ่านหลักสูตรการเรียนระยะสั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของการวิเคราะห์และทักษะในการตัดสินใจของชาวนาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ จากพื้นฐานองค์ความรู้วิชาการด้านต่าง ๆ เป้าหมายของนักเรียนชาวนาเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะ การสร้างการเรียนรู้อาศัยหลักการของการเรียนรู้หลายแนวคิด เช่น การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การเรียนรู้โดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงการลงมือปฏิบัติในแปลงนาจริง [6]

ประเภทหลักสูตรของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว

ประเภทของหลักสูตร แบ่งเป็น 4 ประเภทหลักสูตร และ 1 กิจกรรม [4]

1. หลักสูตรการทำนาเบื้องต้น ระยะเวลา 3 วัน เหมาะสำหรับเกษตรกร หรือบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจ ได้เรียนรู้การทำนาเบื้องต้น เรียนรู้จักต้นข้าว วิธีการทำนา การฝึกปฏิบัติทำนาประเภทต่างๆ เช่น นาหว่าน นาดำ นาโยน และ การปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของข้าวและชาวนาไทย

2. หลักสูตรชาวนามืออาชีพ ระยะเวลา 4 วัน เหมาะสำหรับชาวนา หรือ ผู้ที่มีความตั้งใจจะไปประกอบอาชีพการทำนา นักวิชาการและบุคลากรด้านข้าว เรียนรู้เรื่องของปัจจัยพื้นฐานต่อการผลิตข้าว เช่น ดิน น้ำ และปุ๋ย รวมไปถึงการตรวจวิเคราะห์คุณสมบัติทางเคมี กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เทคโนโลยีการปลูกข้าว การผลิตข้าวตามหลักปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (มาตรฐาน Good Agricultural Practices : GAP) ยาและสารกำจัดศัตรูพืช การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว องค์การของกลุ่มชาวนา การสร้างเครือข่าย ระบบการค้าและการตลาดข้าว การฝึกปฏิบัติในแปลงสาธิต

3. หลักสูตรการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าข้าว เป็นหลักสูตรระยะสั้น 1 วัน ต่อ 1 ผลิตภัณฑ์ เน้นการสอนแบบสาธิตและฝึกทดลองปฏิบัติ เหมาะสำหรับต่อยอดการแปรรูปข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่าข้าวทั้งในผลิตภัณฑ์ที่เป็นอาหารและมีใช้อาหาร

4. หลักสูตรวิทยากรด้านข้าว ระยะเวลา 3 วัน เหมาะสำหรับสร้างวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อเพิ่มและขยายผลองค์ความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรรายอื่นต่อไป

5. กิจกรรมการเยี่ยมชมและศึกษาดูงาน โรงเรียนข้าวและชาวนา ได้จัดให้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจในระยะเวลา 1 วัน โดยมีกิจกรรมการเยี่ยมชมสถานีเรียนรู้ต่าง ๆ และการฝึกปฏิบัติการทำนา

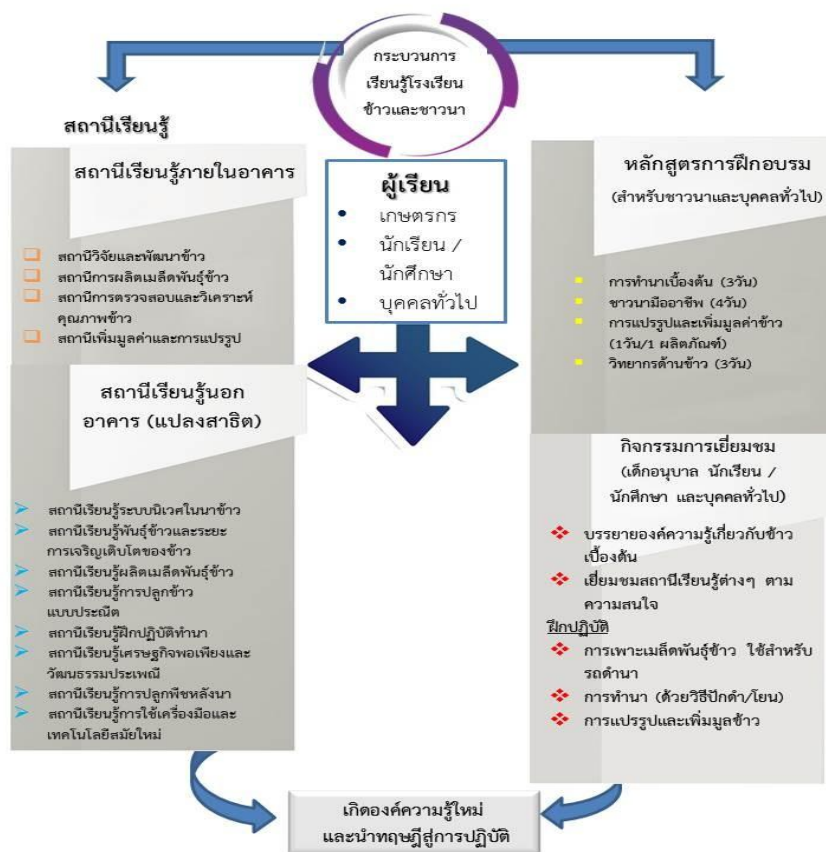
ผลการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบการฝึกอบรมของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว มีเกษตรกรชาวนาและบุคคลทั่วไปให้ความสนใจเข้ารับการฝึกอบรมตั้งแต่ปีงบประมาณ 2557-2559 ดังแสดงในตารางที่ 1 [7]

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนผู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนข้าวและชาวนา ปีงบประมาณ 2557-2559

ลำดับที่	ประเภทหลักสูตร/กิจกรรม	จำนวนผู้ผ่านการฝึกอบรม (คน)
1	การทำนาเบื้องต้น	157
2	ชาวนามืออาชีพ	720
3	การแปรรูปและเพิ่มมูลค่าข้าว	720
4	วิทยากรด้านข้าว	70
5	กิจกรรมเยี่ยมชม	4,799

การจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว จัดเป็นสถานี่เรียนรู้ในอาคาร 4 สถานี่ คือ 1) สถานี่วิจัยและพัฒนาข้าว 2) สถานี่การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 3) สถานี่การตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพข้าว 4) สถานี่เพิ่มมูลค่าและการแปรรูป และสถานี่เรียนรู้นอกอาคาร 8 สถานี่ คือ 1) สถานี่เรียนรู้ระบบนิเวศในนาข้าว 2) สถานี่เรียนรู้พันธุ์ข้าวและระยะการเจริญเติบโตของข้าว 3) สถานี่เรียนรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 4) สถานี่เรียนรู้การปลูกข้าวแบบประณีต 5) สถานี่เรียนรู้ฝึกปฏิบัติทำนา 6) สถานี่เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและวัฒนธรรมประเพณี 7) สถานี่เรียนรู้การปลูกพืชหลังนา 8) สถานี่เรียนรู้การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีหลักสูตรการฝึกอบรมในระยะสั้น จำนวน 4 หลักสูตร ได้แก่ 1) หลักสูตรการทำนาเบื้องต้น 2) หลักสูตรชาวนามืออาชีพ 3) หลักสูตรการแปรรูปและเพิ่มมูลค่า 4) หลักสูตรวิทยากรด้านข้าว จำนวนผู้เรียนเข้ารับการฝึกอบรมในแต่ละหลักสูตรและในแต่ละรุ่นโดยทั่วไปอยู่ระหว่าง 25 - 30 คน ผู้เรียนหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ได้แก่ เกษตรกรนักเรียน นักศึกษาทุกระดับ และบุคคลทั่วไป ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจและสมัครเข้ามาเรียนด้วยตนเอง หรือเป็นหมู่คณะสำหรับกิจกรรมการเยี่ยมชม และสำหรับผู้สอนในภาคการบรรยายที่เป็นทฤษฎีจะเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆของกรมการข้าว และเป็นวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาในหลักสูตรจากภายนอก และภาคปฏิบัติจะมีการฝึกปฏิบัติการทำนาด้วยวิธีต่างๆ ในแปลงทดลองของโรงเรียนข้าว และชาวนา มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนหลังจบการฝึกอบรมเป็นระยะเพื่อการสร้างเครือข่ายและเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน จนเกิดความรู้ใหม่ นำไปสู่การเป็นชาวนามืออาชีพได้ [7] ดังแสดงไว้ในรูปที่ 2



รูปที่ 2 แสดงกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าว

การถ่ายโอนความรู้

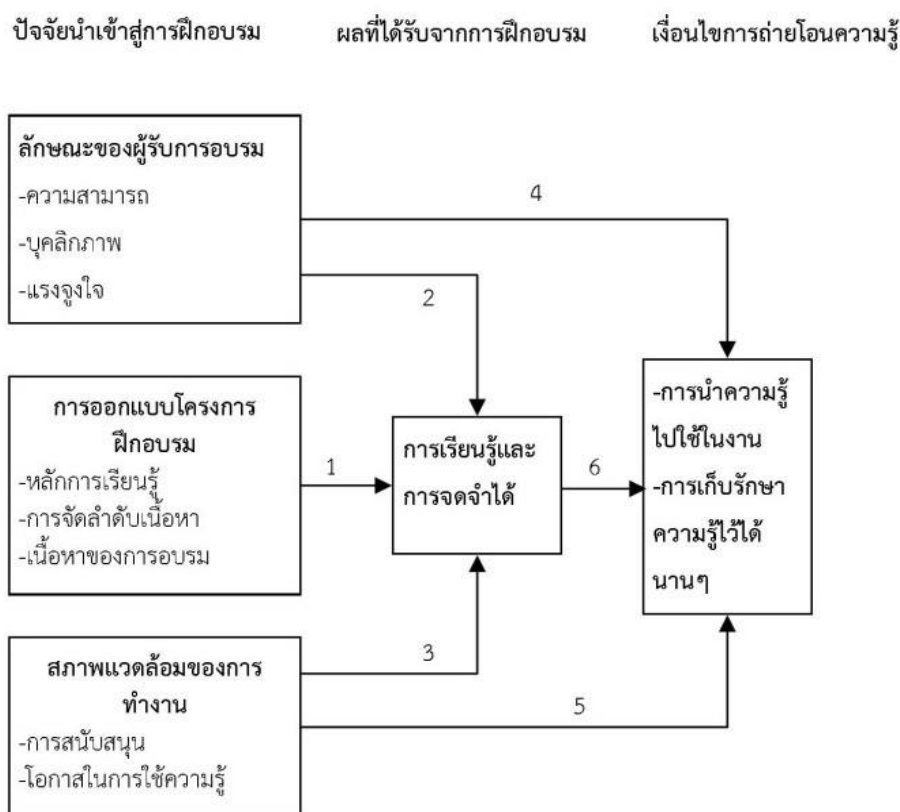
การฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ของกระบวนการโรงเรียนช่างและชวานาได้นำหลักการถ่ายโอนความรู้ มาปรับใช้ ซึ่งการถ่ายโอนความรู้ (transfer of learning) คือ ระดับของการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ไปใช้ในการทำงานจริง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งของการฝึกอบรมเพราะจุดประสงค์สูงสุดของการฝึกอบรมก็คือ การช่วยให้ผู้รับการอบรมมีประสิทธิภาพ และมีความรู้มากขึ้น [8]

ประเภทของการถ่ายโอนความรู้

การถ่ายโอนความรู้สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ [8]

1. การถ่ายโอนทางบวก (positive transfer) หมายถึง การเรียนรู้ในงานแรกหรือในการฝึกอบรม มีผลทำให้การเรียนรู้ในงานต่อมา หรือในการทำงานจริงมีประสิทธิภาพ
2. การถ่ายโอนทางลบ (negative transfer) หมายถึง การเรียนรู้ในงานแรกหรือในการฝึกอบรม มีผลทำให้การเรียนรู้ในงานต่อมา หรือในการทำงานจริงมีประสิทธิภาพลดลง
3. ไม่มีการถ่ายโอนเกิดขึ้น (zero transfer) หมายถึง การเรียนรู้ในงานแรกหรือในการฝึกอบรม ไม่มีผลใดๆ ต่อการเรียนรู้ในงานต่อมา หรือในการทำงานจริง

การจัดฝึกอบรมจึงต้องตระหนักและพยายามออกแบบโครงการฝึกอบรมซึ่งช่วยให้เกิดการถ่ายโอนทางบวก โดยอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการถ่ายโอนความรู้ตามแนวคิดของบอลด์วินและฟอร์ด (Baldwin & Ford, 1988) ดังแสดงในรูปที่ 3



รูปที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายโอนความรู้

จากรูปที่ 3 กระบวนการถ่ายโอนความรู้ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้าสู่การฝึกอบรม (training inputs) ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรม (training outputs) และ เงื่อนไขการถ่ายโอน (conditions of transfer)

เงื่อนไขของการถ่ายโอน

การถ่ายโอนความรู้เกิดขึ้นเมื่อ (1) มีการนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปประยุกต์ในการทำงาน (generalization of knowledge) และ (2) มีการเก็บรักษาสิ่งที่เรียนรู้ไว้ได้เป็นเวลานาน (maintenance of knowledge) อย่างไรก็ตามการถ่ายโอนความรู้จะเกิดขึ้นเพราะผู้รับการอบรมมีการเรียนรู้และการจดจำได้มาก่อนหน้า (เส้นหมายเลข 6) นอกจากนั้น การถ่ายโอนความรู้ยังเป็นผลมาจากลักษณะของผู้รับการอบรม (เส้นหมายเลข 4) และสภาพแวดล้อม (เส้นหมายเลข 5)

ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรม

จากรูปที่ 3 ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรมเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยนำเข้า 3 ประการ อันได้แก่ (1) การออกแบบโครงการฝึกอบรม (เส้นหมายเลข 1) (2) ลักษณะของผู้เข้ารับการอบรม (เส้นหมายเลข 2) และ (3) สภาพแวดล้อม (เส้นหมายเลข 3) สิ่งที่จะเกิดขึ้นในตัวผู้รับการฝึกอบรมคือการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ (learning) และการจดจำได้ (retention) นำไปสู่การประยุกต์ใช้

ปัจจัยนำเข้าสู่การฝึกอบรม

สิ่งที่เป็นเสมือนวัตถุดิบที่ถูกนำเข้าสู่การฝึกอบรมนั้น จะครอบคลุมถึงการออกแบบโครงการฝึกอบรม (training designs) ลักษณะของผู้รับการอบรม (trainee characteristics) และสภาพแวดล้อมในการทำงาน (work environment)

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนข้าวและชาวนา

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนข้าวและชาวนาได้เน้นการปฏิบัติเป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาเกษตรกล่าวคือ (1) การศึกษาเกษตรต้องยึดหลักการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (2) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเกษตรเป็นแหล่งวิชาการทางการเกษตรของชุมชน (3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (4) การศึกษาเกษตรเป็นการศึกษาแบบต่อเนื่องเป็นการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาตลอดเวลา (5) วิชาการทางเกษตรต้องทันสมัยอยู่เสมอ การศึกษาเกษตรเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเกษตรทั้งด้านความรู้ ความคิด ความชำนาญและก่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ ๆ [9]

บทสรุป

โรงเรียนข้าวและชาวนา เป็นกระบวนการ ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชาวนาและผู้สนใจโดยทั่วไปโดยจัดเป็นสถานี่เรียนรู้ และหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อให้ผู้ที่มาเรียนรู้มีความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง ผสมผสานกับการมีทัศนคติที่ดีต่อข้าวและชาวนา ทำให้มีความสามารถในการตัดสินใจเลือกวิธีทำนาที่ดีที่สุดให้แก่ตัวเองตามความเหมาะสมของสภาพภูมิสังคมของตนเอง ความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิตเพิ่มอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ตลอดจนเกิดการรวมกลุ่มในอาชีพที่เข้มแข็งเพื่อการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของสมาชิก อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของชาวนา ซึ่งถ้าหากชาวนาไทยทุกคนหรือส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ที่ถูกต้อง รู้จักการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชีพของตนได้ จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชาวนาที่รุ่มร่ามาเป็นระยะเวลายาวนานได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป จากรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งจัดทำเป็นสถานี่เรียนรู้ และหลักสูตรการฝึกอบรมนั้น ทำให้มีทางเลือกที่เหมาะสม สะดวกสำหรับการเข้ามาเรียนรู้ด้านข้าว

โรงเรียนข้าวและชาวนา กรมการข้าวที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เป็นการสร้างต้นแบบกระบวนการเรียนรู้เฉพาะทางด้านข้าวและชาวนา ซึ่งจะมีข้อจำกัดในด้านการดำเนินการ เนื่องจากต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อรองรับค่าใช้จ่ายต่างๆที่เกิดขึ้น โดยจะสนับสนุนงบประมาณให้ผู้เข้ามาเรียนรู้ฟรี เช่น ค่าใช้จ่ายในด้านค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในแต่ละปีจึงดำเนินการฝึกอบรมได้จำนวนน้อยราย อย่างไรก็ตามนับได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้เฉพาะทางที่เป็นต้นแบบที่เปิดโอกาสให้ชาวนาไทยที่เป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ หรือผู้ที่มีความสนใจ และเยาวชนรุ่นใหม่มีช่องทางและสถานที่สำหรับการเรียนรู้ในเรื่องข้าว การประกอบอาชีพที่อยู่บนฐานความรู้ที่ถูกต้อง นำมาซึ่งความเป็นมืออาชีพในวิชาชีพการทำนา สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวนาไทยสามารถแข่งขันได้ในสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทุกวินาที และเพื่อนำไปสู่การสร้างชาวนารุ่นใหม่มืออาชีพอย่างแท้จริง ในหลักสูตรการฝึกอบรมจะมีระยะเวลาเพิ่มจากเดิม 4 วัน เป็น 15 วัน ให้มีกิจกรรมระหว่างผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถูกประเด็นปัญหาที่พบของแต่ละคน และค้นหาทางแก้ไข ศึกษาดูงานจากต้นแบบชาวนาที่ประสบผลสำเร็จหลายๆ ภูมิภาค การสร้างเครือข่าย เพิ่มการเรียนรู้เรื่องการทดลองค้นคว้าเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในลักษณะปัญหาพิเศษ และควรมีประเมินหลักสูตรและติดตามผลผู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนข้าวและชาวนา เป็นระยะ ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นชาวนามืออาชีพ ตามค่านิยมของโรงเรียนข้าวและชาวนา [7] คือจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้ 1) มีความรู้ในเรื่องการผลิตข้าวเป็นอย่างดี 2) มีข้อมูลทั้งด้านการผลิตและการตลาดประกอบการตัดสินใจ 3) มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของ

ผู้บริโภค 4) มีความสามารถในการบริหารจัดการการผลิตข้าว 5) มีความภูมิใจและยึดอาชีพการทำนาเป็นหลัก 6) ไม่มีภาระหนี้สินเกินความสามารถ 7) มีรายได้ต่อครัวเรือนระหว่าง 100,000-130,000 บาท และข้อเสนอแนะในระดับนโยบายควรมีการขยายผลรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะทางด้านข้าวและชาวนา ผ่านกระบวนการเรียนรู้โรงเรียนข้าวและชาวนา ไปยังภูมิภาคต่างๆ ให้ครอบคลุมและมีความสะดวกต่อการเข้ามาเรียนรู้ของชาวนาไทย ซึ่งน่าจะเป็นทางเลือกในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในอาชีพการทำนา เป็นสู่เป็นหนทางนำชาวนาไทยให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ทั้งนี้ผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ทางโทรศัพท์ 02-9405530 หรือเว็บไซต์ <http://drpc.ricethailand.go.th> และ Facebook: ศูนย์เรียนรู้โครงการพระราชดำริโรงเรียนข้าวและชาวนา ไม่มีค่าใช้จ่ายในการเข้ามาฝึกอบรมและการเยี่ยมชม

เอกสารอ้างอิง

- [1] Plainoi, N. 2007. Education and Alternative knowledge in Independent Being : Process and Practice in Farmer School. Nakhon Pathom : Faculty of Social Science and Humanities, Mahidol University. 117 p.
- [2] Pongsihadoonchai, A. et.al. 2013. A Study on Problem, Economic, Social, Cultural Conditions and Needs of Farmers. Bangkok : Research and Development Institute of Kasetsart University.
- [3] The 1999 National Education Act, 2nd revision in 2002 and 3rd revision in 2010. Government Gazette, No.116. Part 75th section A (28th August, 1997).
- [4] Rice Department. 2014. **The 2014 Annual Report of Rice and Farmer School.** Bangkok : The Agricultural Cooperative Club of Thailand.
- [5] Plainoi, N. 2007. Social Responsive ness Power of the Thai Educational System : The Condition Leading to the Process of Alternative Education. A research report presented at the 2007 National Research Meeting on 9th September, 2007 at The Bangkok Convention Center, Central World. Bangkok : P.A. Living Limited.
- [6] Rice Department. 2013. 652/2013 Rice Department order on the establishment of Rice and farmer school, issued on 5th November, 2013 (Copy).
- [7] Rice Department. 2016. Operational outcomes of the Rice and Farmer School Learning Center. (Copy).
- [8] Samitthikai, C. 2011. **In House Training.** Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- [9] Saduak, W. 2014. Screening Models of Teaching and Learning Facilitation and the Method of Agriculture Subject Learning Facilitation. Bangkok : Industrial Education journal, 13 (1). 182 p.
- [10] National Education Commission Office, National Statistics Center for Educational Reform, 2001. **Specific Educational Facilitation of Thailand in 2000** : Personnel Production (Copy).